

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX
SUR LES SERBES
EN CROATIE

12

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

12

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

ДИНКО ДАВИДОВ

МИРА РАДОЈЕВИЋ

СОФИЈА БОЖИЋ

СЕКРЕТАР

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Примљено на IX скупу Одељења историјских наука од 28. новембра 2018. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крестића, Димитрија Стефановића, Динка Давидова* и *Злајке Бојовић, дојисних чланова Мире Радојевић и Миодрага Марковића, др Мелише Милин, др Драгана Радојичић и др Софије Божић.*

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ.
ТОМЕ У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА
МАРКОВИЋА ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НИКОЛА СТЕВАНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Чедомир Денић</i>	Образовно-просветитељски трагови Исаије Новаковића	7
<i>Čedomir Denić</i>	Tracing the educational and enlightening work of Isaija Novaković	40
<i>Мирјана Поповић</i>	Православно становништво Далмације према статистичкој табели из средине 19. века	41
<i>Mirjana Popović</i>	Orthodox population in dalmatia, according to the statistical table from the middle of the 19 th century	65
<i>Станиша Војиновић</i>	Севастијан (Самуило) Илијћ, писац 19. века	67
<i>Staniša Vojinović</i>	Sevastijan (Samuilo) Ilijć, a 19 th -century writer	89
<i>Василије Ђ. Крестић</i>	Проглас А. Т. Брлића „Браћи Хрватима и Славонцима” из 1852. године	91
<i>Vasilije Đ. Krestić</i>	Proclamation of A. T. Brlić “To brothers Croats and Slavonians” of 1852	103
<i>Бранко Ћупурдија</i>	Домаћа радиност и занати Срба у Дрежници крајем XIX и у првој половини XX века	105
<i>Branko Ćupurdija</i>	Domestic craft and crafts of Serbs in Drežnica in the late XIX and the first half of the XX century	134
<i>Ђорђе Перић</i>	Песме српских песника у мелографским записима познатих и мање познатих хрватских мелографа (2)	135
<i>Đorđe Perić</i>	Songs authorized by serbian poets in the melographic notations of well-known and lesser-known croatian melographers (2)	178
<i>Душан Иванић</i>	Преписка Лазе Костића и Марка Цара	179
<i>Đušan Ivanić</i>	Letters of Iaza Kostić to Marko Car	186
<i>Софија Божић</i>	Дубровник између Београда и Загреба од уједињења до стварања Бановине Хрватске (1918–1939)	187

<i>Sofija Božić</i>	Dubrovnik between Belgrade and Zagreb from unification to the foundation of Banovina of Croatia (1918–1939)	203
<i>Љубинка Тошева Карповиц</i>	Прилог за историју Православне општине сењске – Сава Косановић, администратор Општине 1917–1919. године	205
<i>Ljubinka Toševa Karović</i>	A contribution to the history of Serbian orthodox municipality of Senj – Sava Kosanović, administrator of the municipality 1917–1919	216
<i>Славица Гароња Радованац</i>	Слобоштина 1942. и њени бунари – прилог о геноциду у НДХ и о данашњем затирању памћења у Хрватској	217
<i>Slavica Garonja Radovanac</i>	Sloboština of 1942 and its wells – a contribution regarding the genocide in NDH and the present-day obliteration of memory in Croatia	233
<i>Сњежана Орловић</i>	Духовни живот и црквена умјетност Срба у Доњем Будачком на Кордуну	235
<i>Snježana Orlović</i>	Religious life and ecclesiastical art of Serbs in Donji Budački in Kordun	274
<i>Ивана Б. Спасовић</i>	Сећање на професора др Војина С. Дабића (1949–2017)	277
<i>Ivana B. Spasović</i>	In memory of professor Vojin S. Dabić (1949–2017)	287
	РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА	289
	РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА	304

СЕЋАЊЕ НА ПРОФЕСОРА ДР ВОЈИНА С. ДАБИЋА (1949–2017)

ИВАНА Б. СПАСОВИЋ*

С а ж е т а к. – Рад је посвећен проф. др Војину С. Дабићу (1949–2017), професору Националне историје новог века на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду и обухвата: његову биографију, монографије и друге научне радове, врстан педагошки рад и осврт на његову изузетну личност.

Кључне речи: Војин Дабић, Војна крајина, Карловачки генералат, Банска крајина, Вараждински генералат, XVI–XVIII век, српски народ

На једном од својих надахнутих и темељно припремљених предавања студентима историје Филозофског факултета у Београду, говорећи о вирилном праву, професор Војин Дабић је рекао: „Упамтите, оквир је суштина”. Сугестиван и уверљив, замислио нас је над том реченицом. И сам је пленио појавом, а утисак који је остављао отменим држањем и гласом откривао је његове ерудицију и посвећеност.

Ове јесени његове колеге, студенте и пријатеље растужила је вест о одласку професора Дабића. После тешке болести умро је 24. а сачуван 27. октобра 2017. Предавао је Националну историју новог века на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, аутор је бројних научних радова и био је један од највећих европских познавалаца историје Војне крајине.

Проф. др Војин С. Дабић рођен је 18. децембра¹ 1949. у Тројеглави, селу које се налази у близини Дарувара и Пакраца (Хрватска). Његов завичај је равница, плодна и пуна коња на пашњацима, која на хоризонту прелази у шумовите обресе планина Псуња и Папука. Дабић је велики део свог научног опуса посветио историји краја у којем је одрастао, а сећања на претке² овековечио је у прозним радовима који су нажалост јавности остали неоткривени³.

* ivana.spasovic@sanu.ac.rs

1 Кроз документа и литературу се провлачи податак о 2. јануару као датуму рођења, али њему су у породици говорили да је рођен уочи празника Светог Николе и сматрао је 18. децембар за свој прави рођендан.

2 У тим сећањима преовладавале су приче о баки Јели и деди Војину, чије је име наследио.

3 Убеђена у његов књижевни дар, на писање га је подстицала проф. др Радмила Маринковић (1922–2017), која је проучавала и скоро пола века предавала средњовековну књижевност на Филолошком факултету у Београду.

У Београд се доселио 1967, када је уписао студије историје. Дипломирао је 1972, а наредне године запослио се у Историјском институту САНУ у Београду. Магистарску тезу о Банској крајини одбранио је 1982. и крајем 1984. Објавио је монографију *Банска крајина 1688–1751*.

На Филозофском факултету у Београду Војин Дабић запослио се 1. новембра 1992. као асистент академика Василија Ђ. Крестића на Одељењу за историју на предмету Национална историја новог века. Докторску дисертацију под насловом *Карловачки генералат 1683–1746. године одбранио је на Филозофском факултету у Београду 2. јула 1996. и потом је стекао звање доцента. Резултате својих вишегодишњих проучавања прошлости Војне крајине објавио је 2000. године у запаженој монографији *Војна крајина. Карловачки генералат (1530–1746)*. За ванредног професора изабран је 2002. године. Пензионисан је 1. октобра 2014. године.*

До изласка монографија о Банској крајини и Карловачком генералату знања о тим историјским областима била су оскудна, а оне су биле слабо представљене чак и у општим прегледима историје Војне крајине. Како је написао професор Дабић, Војна крајина била је део одбрамбене институције *sui generis*, коју је Хабзбуршка монархија створила у XVI веку ради одбране својих граница од Турака. У исто време уследило је насељавање првих великих група Срба, који су у замену за вршење неплаћене војничке службе добили право на статус слободних сељака и уживање земљишних поседа неоптерећених феудалним и државним дажбинама⁴.

Монографија *Банска крајина (1688–1751)*⁵ донела је први потпуни приказ прошлости овог дела Војне границе претежно насељеног српским становништвом. Приликом њеног писања професор Дабић истражио је грађу Ратног архива у Бечу, Архива Хрватске у Загребу, Надбискупског архива у Загребу итд. Разјашњавањем настанка крајине између Купе и Уне крајем XVII и почетком XVIII века, обрадио је проблем односа крајишника према банској и бискупској власти, Вараждинском генералату, Ратном савету у Грацу и Ратном савету у Бечу, као и правни положај, обавезе и живот крајишког становништва⁶.

Због велике површине коју је заузимао, бројности свог становништва и векова трајања (тек после Берлинског конгреса и аустроугарске окупације Босне и Херцеговине престала је потреба за постојање овог дела Војне границе и она је развојачена 1881 – прим. И. С.) Карловачки генералат био је један од најважнијих делова Војне крајине. Докторска дисертација проф. др Војина Дабића *Војна крајина. Карловачки генералат (1530–1746)*⁷ допире до основања Жумберачке капетаније, која је почетком четврте деценије XVI века основана на територији Унутрашње Аустрије

4 Војин Дабић, *Војна крајина. Карловачки генералат (1530–1746)*, Београд, 2000, 5.

5 Војин С. Дабић, *Банска крајина (1688–1751)*, Београд–Загреб, 1984, стр. 210.

6 Исто.

7 Војин Дабић, *Војна крајина. Карловачки генералат (1530–1746)*, Београд, 2000, стр. 314.

као систем утврђења, одбрамбена и управна област. Дабић је осветлио прошлост Карловачког генералата од почетка његовог стварања 1530. до 1746. године. Због посебности његовог развоја и зато што његово унутрашње уређење до половине XVIII века није нормирано неким актом опште важности, Генералат је био област у којој је правни и друштвени положај крајишника био доста неуједначен. То се највише испољавало у земљишно-својинским односима и организацији управе и судства. Све недоумице и различитости којима се одликовало уређење Карловачког генералата избрисане су његовом војном и управном реформом 1746. године.

Како је за проучавање прошлости Карловачког генералата било врло мало објављених извора, Војин Дабић је био принуђен да првенствено користи наобјављену архивску грађу из Ратног архива у Бечу, Архива ЈАЗУ, Архива Хрватске, Каптолског и Надбискупског архива у Загребу, Бискупског и Каптолског архива у Сењу и Архива Словеније у Љубљани. Вредело је јер је тако сасвим осветљена прошлост овог дела Војне крајине, али је и додата светлост на историју Срба у Хабзбуршкој монархији у периоду од почетка XVI до половине XVIII века⁸.

Војин Дабић је највећу пажњу посветио проучавању развоја становништва на територији која је почетком XVI века била потпуно опустошена турским провалама. Резултати процеса насељавања и уређења детаљно су приказани на етничким мапама појединих делова у саставу Карловачког генералата. Изворна подлога били су оновремени пописи, међу којима посебну вредност има катастарски попис Лике и Крбаве из 1712. године. Подробно је обрадио привредни живот, војно и управно уређење и процес милитаризације Карловачког генералата половином XVIII века. Није заобишао ни питање настанка православне црквене организације и обнове римокатоличке, која је била разорена депопулацијом ових простора у XVI веку. У обнови римокатоличке црквене организације у Лици и Крбави важну улогу имало је принудно покаатоличавање муслиманског становништва, које је приказано на основу досад непознатих извора из архива Сењско-крбавске бискупије.

Дабићеви закључци имају немерљив научни значај, али их је он доводио и у раван садашњости. Тако је књигу завршио подацима о унијаћењу и покатоличењу Срба у Карловачком генералату, откривеним у Националној и Свеучилишној библиотеци у Загребу и речима: „Семе натрпељивости родило је касније зло.”⁹

Војин Дабић планирао је да објави трокњижје о историји крајина у Хрватској и Славонији од њиховог стварања до половине XVIII века. После *Банске крајине 1688–1751*. (1984) и *Карловачког генералата 1530–1746*. (2000) светлост дана требало је да угледа и монографија о Вараждинском генералату. У проучавању тог славонског дела Војне границе Дабић је био надамак заокружења, али су му недостајала допунска истраживања у Загребу и Бечу. Ратови на простору бивше Југославије, тешка

⁸ Зaslуге за издавање књиге *Војна крајина – Карловачки генералат (1530–1746)* припадају Светом архијерејском синоду Српске православне цркве.

и оскудна времена у Србији, а онда и болест одложили су, нажалост и осујетили, завршетак започетог и пуно остварење дивне замисли.

Ширина погледа и аналитички приступ, који су га красили, омогућили су др Дабићу највише домете у области историјске демографије. Приказивао је померање граница и развитак популације у Крајини, миграције из Босне, природни прираштај и етнички састав становништва у којем је доминирао српско-православни елемент. Посебну пажњу посветио је привредном животу у Војној крајини, који су обележавали земљорадња, сточарство, риболов, занати и трговина. Уочавао је узроке и појаве раслојавања патријархалног крајишког друштва, као и улогу новчане привреде у његовим оквирима. Обрадио је крајишко управно (капетаније и кнежине) и војно уређење. Бавио се хијерархијом и устројством Војне крајине, „влашким правима”, крајишком самоуправом и феудално-сталешким односима у њој, регуламентима, немирима у Крајини и низом граничарских буна од 1695. до 1751. године.

Уважавао је мишљење аустријског колеге Карла Казера који је већ насловом свог дела *Слободан сељак и војник*¹⁰ указао на особеност положаја граничара, лишених феудалних обавеза, али спутаних војном службом којом су били условљени њихови поседи.

Војин Дабић био је ревносни сарадник Зборника САНУ о Србима у Хрватској, основаног 27. фебруара 1986. Објавио је четири вредна рада, а као члан Редакције био је рецензент већег броја текстова који су објављени у Зборнику. На својој IV седници, одржаној 11. марта 2010, Одбор САНУ за историју Срба у Хрватској именовано је проф. др Војина Дабића за једног од својих нових чланова¹¹.

У Зборнику САНУ о Србима у Хрватској проф. др Војин Дабић објавио је следеће радове:

Срби на Босиљевачком власијелинстџву у XVII веку, 2, Београд, 1991, 133–148.

Кнезови у Војној крајини у Хрвајској и Славонији до љоловине XVIII века, 6, Београд, 2007, 7–123.

Војводстџво, власијелинстџво и џрџовишџе Пакрац од краја XVII до љоловине XVIII века, 9, 2015, 31–56.

Власијелинстџво Сирач 1695–1763. љодине, 10, 2016, 7–29.

*Срби на Босиљевачком власијелинстџву у XVII веку*¹² је рад посвећен сеобама Срба и њиховом живот на феудалним поседима у Хрватској и Славонији.

¹⁰ Карл Касер, *Слободан сељак и војник. Рана крајишка друшџтва (1545–1754)*, Загреб, 1997.

¹¹ АСАНУ, Одбор САНУ за историју Срба у Хрватској – председник академик Василије Крестић, Документација Одбора и Зборника о Србима у Хрватској, трећа кутија, Ф 92, Извештај о раду и плановима рада 1987–2012, Београд, 15. децембар 2010.

¹² *Срби на Босиљевачком властелинству у XVII веку*, Зборник о Србима у Хрватској 2, Београд, 1991, 133–148.

У радовима *Војводство, властелинство и његови Пакрац од краја XVII до половине XVIII века*¹³ и *Властелинство Сирач 1695–1763*¹⁴, углавном заснованим на необјављеним изворима, аутор је своју пажњу првенствено усмерио на истраживање демографских промена и привредних прилика на поменутиим властелинствима која су била претежно насељена српским становништвом.

Рад под насловом *Кнезови у Војној крајини у Хрватској и Славонији*¹⁵ могао је да буде и засебна монографија. Међутим, аутор се определио за његово објављивање у Зборнику о Србима у Хрватској јер је сматрао да рад о тако важној установи из српске прошлости може бити интересантан само за научну јавност, али не и за ширу читалачку публику. Рад је скоро у целини заснован на необјављеним изворима на немачком и латинском језику из архива у Бечу, Загребу и Љубљани, а уз њега је приложен већи број табела са статистичким подацима из оновремених пописа. Анализом извора утврђено је да је српско становништво приликом насељавања у Војној крајини донело установу кнеза, који је био посредник између своје заједнице и војних и државних власти, али у исто време је и спроводио налоге власти у својој кнежији. Временом су кнезови интегрисани у крајишки управни систем у Вараждинском и Карловачком генералату и Банској крајини. Кнезовско звање у Војној крајини обично је било наследно. По свом положају и улози у крајишком друштву кнезови су несумњиво спадали у самониклу крајишку елиту, која је због своје двојне одговорности (својој заједници и државним властима) више доприносила заштити интереса крајишког становништва него што је то касније био случај с официрима из народа, чија је каријера искључиво зависила од воље војних власти. Постепено смањивање овлашћења кнезова војним реформама половином XVIII века није узроковало маргинализовање њихових породица – из њих су касније потекли многи свештеници и истакнути официри, па чак и први Срби у Војној крајини с немачким племићким титулама. Детаљном монографском обрадом установе крајишких кнезова овај рад Војина Дабића приближио нас је могућности да се целовито сагледа настанак, развој и значај кнежинске самоуправе у историји српског народа¹⁶.

Захваљујући врском познавању архивских фондова, као и познавању старих и страних језика, Војин Дабић је објавио шест тематских збирки извора. Прву групу тематских збирки чини грађа о организацији судства и управе у Војној крајини: – *Зайисници крајишких судова у Карловачком генералату 1688–1738. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), 16, 1987, 7–43; – *Ујединство за реиментској аудитор Карловачкој генералату*, Мешовита грађа (Miscellanea), 19, 1989, 35–43; – *Сењске градске њовластице из 1727. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), 19, 1989,

13 *Војводство, властелинство и његови Пакрац од краја XVII до половине XVIII века*, Зборник о Србима у Хрватској 9, 2015, 31–56.

14 *Властелинство Сирач 1695–1763. године*, Зборник о Србима у Хрватској, 10, 2016, 7–29.

15 *Кнезови у Војној крајини у Хрватској и Славонији*, Зборник САНУ о Србима у Хрватској, VI, 2007, 7–122.

16 Исто.

45–50. Ови прилози представљају изворну подлогу за осветљавање развоја крајишког судства, организације судова и судског поступка. Судски записници „царских правди”, нижих поротних судских већа састављених од угледнијих народних старешина (војводе и кнезови) откривају да је у доказном поступку приликом суђења за мања огрешења о правне норме и у имовинским споровима примењивано до половине XVIII века обичајно право, које је придавало изузетан значај сведочењу под заклетвом. У региментским судовима, на чијем су челу стајали школовани правници (аудитори), примењивани су државни закони, а судски поступак ослањао се на судску праксу у Унутрашњој Аустрији.

Другу групу тематских збирки чини грађа о друштвеним превирањима и бунама у Банској крајини и на феудалним поседима у њеном непосредном залеђу: – *Предсјавке, жалбе и тужбе крајишника Банске крајине из прве половине XVIII века*, Мешовита грађа (Miscellanea), 5, Београд 1977, 21–51; – *Грађа о бунама у Банији од краја XVII до половине XVIII века*, Мешовита грађа (Miscellanea), 11, Београд 1983, 9–38. Ове збирке грађе садрже и двадесетак докумената из Надбискупског архива у Загребу. Зрели уводни текстови и разложни закључци употпуњују сведочанства из ових извора о страдању српског народа у неколико насеља на земљиштима Загребачке бискупије и Топуске опатије. Они су разним поводима прогоњени с тих поседа да би у другој половини XVIII века потпуно нестали.

После радова посвећених прошлости Војне крајине Дабић се окренуо проблемима привредне и друштвене историје Срба у Хабзбуршкој монархији и Турском царству у XVI, XVII и XVIII веку. Резултате тих истраживања објавио је у бројним научним расправама.

Делом *Срби у Славонији. Мала Влашка од средине XVI до средине XVIII века*¹⁷ Војин Дабић је довршио своја истраживања прошлости Срба у Западној Славонији. Њихова војна обавеза састојала се у држању стража на граници према хабзбуршким територијама, због чега су их турске власти и населиле у пустим пограничним деловима Пожешког и Пакрачког санџака. Због влашког статуса српског становништва, ти погранични крајеви у западним изворима називани су *Мала Влашка*.

У првом делу обрађене су сеобе на хабзбуршку страну границе за време Дугог рата (1593–1606) и Бечког рата (1683–1699), углавном из Босне. Аутор је у монографији посветио посебну пажњу стварању нових села, која су одиграла важну улогу у преобликовању простора Мале Влашке и привредном оживљавању неких њених ненасељених делова. На основу поузданих извора реконструисао је ритам крчења шума и стварања обрадивих површина, као и привредни живот нових села.

Неколико поглавља књиге посвећено је проблемима интеграције становника *Мале Влашке* у феудално друштво и доношењу урбара који су уредили односе између сељака и господара властелинстава

У два претпоследња поглавља обрађени су унутрашњи живот села, кнежинска самоуправа и структура и величина сељачких домаћинстава.

¹⁷ *Мала Влашка у Славонији: насеља и становништво од краја XVII до половине XVIII века*, Српске студије, 1, 2010, 11–38.

Последње поглавље посвећено је питању црквене организације и верског живота Срба у оквиру Славонске епархије, чије је седиште било у Пакрацу¹⁸.

Војин Дабић објавио је и бројне радове у историјским часописима и тематским зборницима:

Насељавање Срба на Желинском власијелинстиву: дијаспора у Малој Бунџи од краја XVI до краја XVIII века, Историјски часопис, 37, 1991, 95–99; *Сеобе Срба у Хрватску и Славонију од краја XVI до почетка XVIII века*, /у зборнику/, *Catena Mundi*, I, Београд–Краљево 1991, 265–281; *Wanderungen der Serben nach Kroatien und Slawonien vom Anfang des XVI bis Ende des XVII Jahrhunderts*, Историјски часопис, 38, 1991, 43–76; *Срби у Западној Славонији*, /у књизи/, Чињенице о Западној Славонији, Београд–Пакрац 1994, 12–17; *The Habsburg – Ottoman War of 1716–1718 and Demographic Changes in War-Afflicted Territories*, /у зборнику/, *The Peace of Passarowitz, 1718*, Purdue University Press, 2011, 191–208; *Српско село (XVI–XVIII век): Обликовање животног и привредног простора*, /у зборнику/ Просторно планирање у Југоисточној Европи, Београд 2011, 17–50; *Мала Влашка у Славонији: насеља и становништво од краја XVII до половине XVIII века*, Српске студије, 1, 2010, 11–38; *Српска насеља у Славонији (16–18. век)*, Глас САНУ, CDXX, 2012, 173–195; *Моршалићки и старосна структура српског становништва у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку: пример православних парохија Вуковар, Ишедеј и Дериње*, Српске студије, 5, 2014, 13–33.

Војин Дабић је анализирао утицај турске и аустријске популационе политике на настанак, размештај и развој српских насеља у Славонији од половине XVI до краја XVIII века. Један од резултата ове анализе је закључак да је у другој половини XVIII века спорије растао број домаћинстава него становника, што је довело до повећања величине и сложености сељачких породица. То је била једна од последица терзијанске урбанистичке регулације половином XVIII века. У раду је такође констатована разлика у динамици раста становништва у крајишком (Градишка и Бродска регимента) и провинцијалном делу Славоније¹⁹. Изворну подлогу радова о питању демографског развоја Срба у XVIII веку чинили су подаци из матичних књига рођених и умрлих, као и такозвани домовни протоколи (*Status animarum*), које је православно свештенство у Хабзбуршкој монархији морало да води од 1732. године. На основу података о 2.370 рођених и умрлих парохијана православне вуковарске парохије утврђено је да су изразито велики утицај на наталитет и морталитет имале неродне године и хладне зиме. Добијени резултати у овој расправи омогућавају поузданије тумачење статистичких извора за истраживања демографије, али и утврђивање сличности и разлика у демографском развоју српског и других европских народа²⁰.

¹⁸ Исто.

¹⁹ *Српска насеља у Славонији (16–18. век)*, Глас САНУ, CDXX, 2012, 173–195.

²⁰ *Моршалићки и старосна структура српског становништва у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку: пример православних парохија Вуковар, Ишедеј и Дериње*, Српске студије, 5, 2014, 13–33.

Један прилог, невелик по обиму, али изузетно вредан за историју Срба у Славонији, објављен је под насловом: *Сумарни њојис насеља, имовине и сѣановнишѣва Пакрачкој, Судоцкој, Задрдској и Подборској војводсѣва у Малој Влашкој из 1721. њодине*, Мешовита грађа (Miscellanea), XXXI, 2010, 149–159.

Захваљујући и жељи дугогодишњег директора Историјског архива у Панчеву Милана Јакшића да се карте из XVIII века, које је панчевачки Архив добио из Ратног архива у Бечу, научно обраде и објаве, године 2005. професор Дабић посветио се демографији Баната. Анализирајући демографске прилике у областима која је заузела аустријска војска у рату 1716–1718, утврдио је да су оне приликом успоставе аустријске власти биле изненађујуће слабо насељене – у Темишварском Банату, који је био најбоље насељен, долазило је 1717. године на један квадратни километар само око 4 становника. Анализа пореских пописа и података прикупљених приликом премера и картографисања Баната 1722–1725. (Мерсијев катастар) показала је да нису сви делови Баната били подједнако слабо насељени – највише запустелих насеља регистровано је у српском делу Баната. Пошто су се дистрикти с највише пустоселина налазили на простору преко ког су се у претходним аустро-турским ратовима кретале војске, сам по себи наметао се закључак да је њихово запустошење било последица рата као најважнијег чиниоца демографских промена на нашим просторима. На такав закључак упућивала је и анализа броја насељених и запустелих села у дистриктима аустријске Краљевине Србије. Не доводећи у питање утицај рата на демографске промене у тим областима, Војин Дабић је детаљнијом анализом овог проблема утврдио, на примеру Панчевачког дистрикта, где се између 1580. и 1720. смањио број кућа са 1.277 на 340, да знатан број села није нестао у рату 1716–1718, већ да су нека насеља запустела раније, а нека после успоставе аустријске власти, што је приказао и на тематској карти. Истражујући због чега се то догодило, утврдио је да је фискална политика, осим ратова, имала велики утицај на демографске промене на нашем простору²¹.

Монографије и радови Војина Дабића наилазили су на одличан пријем стручне и шире јавности, коришћени су и често цитирани у страним публикацијама које се баве крајишком историјом.

Учествовао је на двадесетак домаћих и међународних научних скупова, а усавршавао се и истраживао је у Загребу, Љубљани и Бечу проучавајући у тамошњим архивима архивску грађу на латинском, немачком и италијанском језику.

Проф. др Војин Дабић био је главни и одговорни уредник Зборника Матице српске за историју (2003–2017), члан Редакционог одбора и уредник епохе XVI–XVIII века Српског биографског речника, члан редакција Зборника САНУ о Србима у Хрватској и Српских студија.

Као сарадник и један од уредника *Српској биографској речника*, где је био задужен за уређивање епохе XVI–XVII века Војин Дабић је написао и

21 The Habsburg – Ottoman War of 1716–1718 and Demographic Changes in War-Afflicted Territories, /у зборнику/, The Peace of Passarowitz, 1718, Purdue University Press, 2011, 191–208;

објавио више од 90 биографија историјских личности из српских крајева под турском, аустријском и млетачком влашћу. Пошто је већина њих имала значајно место у прошлости, а остали су непознати науци, аутор је својим прилозима дао драгоцен допринос сазнањима о том периоду и личностима које су стварале историју. И као биограф показивао је да савршено влада историјским изворима, на које се претежно ослањао у писању.

Професор Дабић био је „Српски Визентал”. Деведесетих година посветио се истрази ратних злочина почињених над Србима у Хрватској. Био је директор Информационог центра Српског сабора и окупио је тим сарадника с којима је радио на прикупљању доказа о жртвама и виновницима злочина за судске поступке пред Хашким трибуналом. Документацију о кршењу људских права, етничком чишћењу и злочинима хрватских оружаних снага против српског цивилног становништва у Хрватској 1991–1996 објавио је у раду *Crimes without punishment: Vukovar, Sarvaš and Paulin Dvor*.²² Жртвовао се и трпео је последице због своје правдољубивости и храбрости, најтеже јуна 1997²³.

Војин Дабић волео је Беч, у којем је провео своје лепе године усавршавања на постдипломским студијама. Радо је слушао Чајковског, препоручивао је читање приповедака Ивана Буњина, дивио се Милошу Црњанском, нарочито његовом *Дневнику о Чарнојевићу*. Мали број његових сарадника и пријатеља знао је и за Дабићева бављења повртарством у слободно време. Посебну радост у његов живот унела је унука Љубица.

Поседовао је највише врлине професора: његова предавања била су брижљиво осмишљена, а ретка приступачност према студентима била је обавезујућа. Као предавач Дабић је тежио да достигне академика Крестића, којег је неизмерно поштовао и да буде његов достојни наследник на Катедри. Вежбе које су заједно одржавали остале су у сећањима студената као неупоредиве. Високо ценећи његова научна достигнућа, академик Василије Крестић два пута је предложио Војина Дабића за дописног члана САНУ. Одељење историјских наука прихватило га је као свог кандидата, али, нажалост, није добио довољно гласова на Изборној скупштини.

У исто време захтеван и предусретљив, својом одговорношћу наметао је одговорност других. На консултацијама теме разговора су с оних, повезаних с вежбама, испитима, завршним радом прелазиле на уплив психологије на историју, на његово енциклопедијско знање, или на оштро, правично и мудро тумачење садашњости. Иако строг и високих очекивања, имао је обзира према животним приликама својих студената, спремност да да савет и пружи помоћ. Био је озбиљан, али, кад је то било умесно, и веома духовит човек. Није се либио да каже похвалу, заслужену и ону која обавезује.

Био је онакав каквим Јосифа Панчића као професора у свом *Дневнику* описује Јован Жујовић: „[...] У дужности беспрекоран, у раду неуморан,

²² Vojin S. Dabić, Ksenija M. Lukić; editor, Nikola Grubješić, Vukovar: Women's association of Vukovar community, 1997.

²³ *Сага ми је јасно како су несћајали људи*, „Блиц”, 5. јун 1997, стр. 6.

у истрајности ненадмашан, [...] спреам свију коректан – тиме је задобио велештовање[...]”²⁴.

Ауторка овог текста никада неће моћи да изрази довољно захвалности коју осећа према професору Дабићу за све чиме је помогао у настајању магистарске тезе „Банатска војна граница и њено укидање 1872”²⁵, докторске дисертације „Образовање женске деце у Јужном Банату 1874–1918”²⁶, студије *Историографско, књижевно и феминистичко у делу др Јулије Хлаице Ђорђевић (1882–1969)*²⁷ и свих других монографија и научних радова написаних и објављених 1996–2016, којих без подршке професора Дабића не би било.

У исто време аристократског држања и скроман, Војин Дабић тежио је идеалном и достигао га је. Говорио је да човек живи све докле то жели и то је једино што је рекао, а да није био у праву.

24 Јован Жујовић, *Дневник I*, Београд, 1986, 93.

25 Ивана Б. Спасовић, *Банатска војна граница и њено укидање*, Панчево 2004.

26 Иста, *Златна вредне – Образовање женске деце у Јужном Банату 1874–1918*, Панчево, 2014.

27 Иста, *Историографско, феминистичко и књижевно дело др Јулије Хлаице Ђорђевић (1882–1969)*, Зборник Матице српске за историју 93, Нови Сад, 2016, 33–53.

IN MEMORY OF
PROFESSOR VOJIN S.
DABIĆ (1949-2017)

IN MEMORY OF PROFESSOR VOJIN S. DABIĆ (1949–2017)

The works of professor Vojin S. Dabić, Ph.D., which deal mainly with the issues of society within the Military Frontier, represent an invaluable contribution to the European historiography. His death left a void and deeply saddened his colleagues, students and everyone who had known professor Dabić.